

**BOSQINCHILIK JINOYATLARINI FOSH ETISHNING
AYRIM MASALALARI**

Shakarov Zuhridin Nizomiddin o'g'li

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi 3-o'quv kursi kursanti

Toshkent sh.

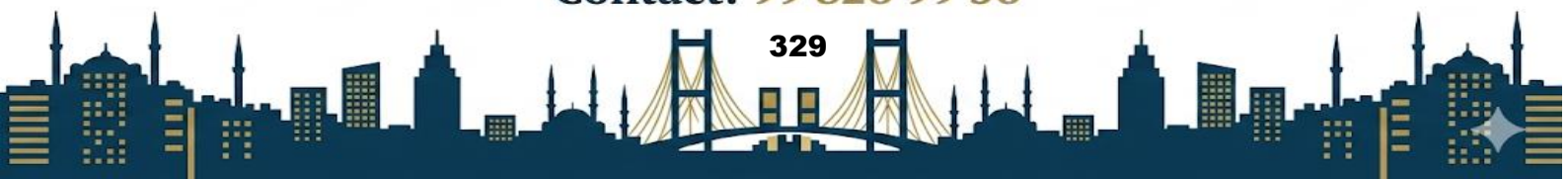
<https://doi.org/10.5281/zenodo.20572922>

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada jamiyat uchun o'ta yuqori xavflilik darajasiga ega bo'lgan bosqinchilik jinoyatlarini fosh etishning jinoyat-huquqiy, kriminalistik va tezkor-qidiruv xususiyatlari kompleks tahlil qilingan. Mulkka qarshi qaratilgan boshqa jinoyatlardan bosqinchilikning farqli jihatlari, voqea joyini ko'zdan kechirish taktikasi, ashyoviy dalillarni to'plash va jabrlanuvchining psixologik holatini inobatga olgan holda tergov harakatlarini olib borish masalalari yoritilgan. Shuningdek, raqamli texnologiyalardan (videokuzatuv, geolokatsiya, yuzni tanish tizimlari) foydalangan holda bosqinchilikni "issiq izidan" fosh etish mexanizmlari hamda huquqni qo'llash amaliyotidagi muammolar o'rganilib, ularni takomillashtirish yuzasidan ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: bosqinchilik, zo'rlik ishlatish, qurol, mulkiy jinoyatlar, jinoyatni fosh etish, tergov harakatlari, tezkor-qidiruv faoliyati, kriminalistik taktika, voqea joyini ko'zdan kechirish, raqamli izlar.

Аннотация: В данной научной статье проводится комплексный анализ уголовно-правовых, криминалистических и оперативно-розыскных особенностей раскрытия разбоя, представляющего чрезвычайно высокую степень опасности для общества. Освещены отличия разбоя от других преступлений против собственности, тактика осмотра места происшествия, сбор вещественных доказательств и вопросы проведения следственных действий с учетом психологического состояния потерпевшего. Также изучены механизмы раскрытия разбоя по «горячим следам» с

Contact: 99 826 99 56

использованием цифровых технологий (видеонаблюдение, геолокация, системы распознавания лиц) и проблемы в правоприменительной практике, разработаны научно обоснованные предложения и рекомендации по их совершенствованию.

Ключевые слова: разбой, применение насилия, оружие, имущественные преступления, раскрытие преступления, следственные действия, оперативно-розыскная деятельность, криминалистическая тактика, осмотр места происшествия, цифровые следы.

Abstract: This scientific article provides a comprehensive analysis of the criminal-legal, forensic, and operational-search features of detecting robbery (armed robbery/banditry), which poses an extremely high level of danger to society. The differences between robbery and other property crimes, the tactics of crime scene investigation, the collection of material evidence, and the issues of conducting investigative actions taking into account the psychological state of the victim are highlighted. Furthermore, mechanisms for detecting robberies in "hot pursuit" using digital technologies (video surveillance, geolocation, facial recognition systems) and problems in law enforcement practice are studied, and scientifically grounded proposals and recommendations for their improvement are developed.

Keywords: robbery, use of violence, weapon, property crimes, crime detection, investigative actions, operational-search activity, forensic tactics, crime scene investigation, digital footprints.

KIRISH

O'zbekiston Respublikasida inson hayoti, sog'lig'i va uning mulkiy huquqlari davlatning muhofazasiga olingan oliy qadriyatlar hisoblanadi. Jinoyatchilikka qarshi kurashish tizimida o'zgalar mulkini talon-toroj qilishga qaratilgan jinoyatlar doimiy ravishda huquq-tartibot idoralarining e'tibor markazida bo'lib kelmoqda.

Mulkiy jinoyatlar ichida o'zining ijtimoiy xavfliligi, shafqatsizligi va jabrlanuvchiga yetkaziladigan zararning kattaligi bilan bosqinchilik (O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 164-moddasi) alohida o'rin tutadi [1].

Bosqinchilikning o'ta xavfliligi shundaki, bu jinoyat bir vaqtning o'zida ikkita muhim obyektga – insonning hayoti (yoki sog'lig'i) va uning mulkiga tajovuz qiladi. Jinoyatchilar o'z maqsadlariga erishish uchun qurol yoki qurol sifatida foydalanish mumkin bo'lgan ashyolarni qo'llashdan, inson hayoti uchun xavfli bo'lgan zo'rlik ishlatishdan tap tortmaydilar. Bu holat jamiyatda qo'rquv va sarosima uyg'otib, davlatning xavfsizlikni ta'minlash qobiliyatiga bo'lgan ishonchga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli, bosqinchilik jinoyatlarini barvaqt aniqlash, ularni "issiq izidan" fosh etish va aybdorlarni muqarrar jazoga tortish tergov va tezkor-qidiruv idoralari (xususan, jinoyat qidiruv xizmatlari) oldidagi eng ustuvor va murakkab vazifalardan biridir.

Jinoyatchilarning doimiy ravishda yangi usullarni o'ylab topishi, niqoblardan foydalanishi hamda jinoyat izlarini qasddan yo'q qilishga urinishlari bosqinchilik jinoyatlarini tergov qilishning o'ziga xos taktik va kriminalistik jihatlarini chuqur ilmiy tahlil qilishni taqozo etadi.

MAVZUNING DOLZARBLIGI VA MUAMMONING O'RGANILGANLIK DARAJASI

Mulkka qarshi qaratilgan og'ir va o'ta og'ir jinoyatlarni, xususan, bosqinchilikni fosh etish metodikasi jinoyat huquqi, jinoyat protsessi va kriminalistika fanlarining muhim yo'nalishi sanaladi. Respublikamiz yuridik adabiyotlarida bosqinchilikning huquqiy tabiati va jinoiy-huquqiy tavsifi huquqshunos olimlardan M.H. Rustamboyevning asarlarida keng yoritilgan bo'lsa, uni fosh etish va dalillarni yig'ish taktikasi D.M. Mirazov, A.A. Tojiyev va boshqa mutaxassislarning kriminalistikaga oid darsliklarida tadqiq etilgan [3, 4].

O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining "O'zgalar mulkini o'g'rilik,

talonchilik va bosqinchilik bilan talon-toroj qilish jinoyat ishlari bo'yicha sud amaliyoti to'g'risida"gi qarori mazkur jinoyatni saralashdagi muhim yo'riqnoma hisoblanadi [6].

Biroq bugungi kunda texnologiyalar asrida jinoyat olami ham transformasiyaga uchramoqda. Bosqinchilar endilikda nishonni tanlashda ijtimoiy tarmoqlardagi ma'lumotlardan (OSINT) foydalanishi, harakatlanishda ijaraga olingan avtotransportlar (Carsharing) xizmatlarini ishlatishi yoki yuzni aniqlovchi kameralardan qochish uchun puxta o'ylangan rejalarni qo'llashi ko'p uchramoqda. Shu nuqtai nazardan, bosqinchilik jinoyatlarini fosh etishda an'anaviy tergov metodikasidan ko'ra, kiber-analitika va raqamli tezkor-qidiruv tadbirlarini birlashtiruvchi innovatsion yondashuvlarni o'rganish ushbu tadqiqotning eng dolzarb maqsadidir.

ASOSIY QISM (Tahliliy va ilmiy yondashuvlar)

1. Bosqinchilik jinoyatining kriminalistik xususiyatlari Bosqinchilikni muvaffaqiyatli fosh etish ko'p jihatdan mazkur jinoyatning kriminalistik xususiyatlarini (xarakteristikasini) to'g'ri baholashga bog'liq. Uning elementlari quyidagilardan iborat:

- **Jinoyatni sodir etish usuli:** Bosqinchilik deyarli har doim oldindan tayyorgarlikni talab qiladi. Jinoyatchilar jabrlanuvchining turmush tarzi, moddiy ahvoli, uyida qachon yolg'iz qolishi yoki pulni qayerdan qayerga olib borishi (masalan, valyuta ayirboshlash shoxobchalari yoki yirik bozorlar xodimlari) haqida ma'lumot to'playdi. Hujum qoida tariqasida to'satdan, agressiv ruhda va qurol (yoki qurol sifatidagi ashyo, masalan, pichoq, armatura, o'yinchoq to'pponcha) yordamida qo'rqitish orqali amalga oshiriladi.

- **Jinoyat vaqti va joyi:** Odatda qorong'u tushgan vaqtlarda, kimsasiz joylarda, xiyobonlarda yoxud jabrlanuvchining o'z xonadonida (eshikni aldab ochtirish orqali) sodir etiladi.

• **Jinoyatchining shaxsi:** Bosqinchilik, ayniqsa uyushgan guruh tomonidan sodir etilayotgan bo'lsa, asosan asab tizimi barqaror bo'lmagan, ko'pincha sport bilan shug'ullangan, muqaddam sudlangan va agressiyaga moyil yoshlar (18-35 yosh) tomonidan sodir etiladi. Bu toifa jinoyatchilarda mulkni qo'lga kiritishdan tashqari, jabrlanuvchining ustidan hukmronlik qilishdek psixologik ehtiyoj ham mavjud bo'ladi.

2. Voqea joyini ko'zdan kechirish va dastlabki tergov harakatlari taktikasi Jinoyat ishi yuzasidan qabul qilinadigan birinchi tezkor xabar tushishi bilanoq, tergov-tezkor guruhi voqea joyiga yetib borishi va JPK talablari asosida harakat qilishi lozim [2]. Bosqinchilikda voqea joyini ko'zdan kechirish o'ziga xos murakkabliklarga ega, chunki aksariyat hollarda u yerda jabrlanuvchiga birinchi tibbiy yordam ko'rsatilgan, atrof odamlar bilan to'lgan va izlar qisman yo'q qilingan bo'ladi.

• **Izlar va ashyoviy dalillar:** Jinoyatchilar va jabrlanuvchi o'rtasidagi qarshilik ko'rsatish jarayonida voqea joyida turli xil biologik izlar (qon tomchilari, teri zarralari, kiyim tolalari) qoladi. Shuningdek, qo'rqitish uchun ishlatilgan qurol yoki uni eslatuvchi ashyo voqea joyiga tashlab ketilgan bo'lishi mumkin. Ushbu daktiloskopik, biologik va trasologik izlar jinoyatni mutlaq isbotlashning poydevoridir.

• **Jabrlanuvchini so'roq qilish:** Bosqinchilikka uchragan shaxs og'ir psixologik stress (shok) holatida bo'ladi. U ko'pincha qorong'ulik va qo'rquv sababli jinoyatchining yuzini, kiyimini yoki avtomobilini xato eslab qoladi ("Qurol effekti" – jabrlanuvchi jinoyatchining yuziga emas, uning qo'lidagi qurolga qaraydi). Shu sababli, tergovchi jabrlanuvchini tinchlantirganidan so'ng, unga kognitiv so'roq usulini (voqeani orqadan oldinga qarab eslatish, detallarni yodga tushirish) qo'llashi tavsiya etiladi.

3. Bosqinchilikni fosh etishda tezkor-qidiruv va raqamli texnologiyalar imkoniyatlari Qonunchiligimizga muvofiq, "Tezkor-qidiruv faoliyati to'g'risida"gi Qonun doirasida tezkor bo'linmalar xodimlari bosqinchilikni fosh etish uchun kompleks chora-tadbirlarni amalga oshiradilar [5].

• **"To'sib ushlash" (Perexvat) rejasi:** Xabar tushishi bilanoq navbatchilik qismi tomonidan hududiy patrul-post, yo'l-patrul xizmati va Milliy gvardiya naryadlari jinoyatchining ehtimoliy qochish yo'nalishlariga tashlanadi. Bunda ANPR (Avtomobil raqamini avtomatik aniqlash) kameralari orqali gumonlanuvchining transport vositasi aniqlanadi.

• **Raqamli identifikatsiya (Face-ID va "Xavfsiz shahar"):** Voqea joyi atrofidagi, kirish-chiqish yo'llaridagi, bekatlardagi hamda yaqin atrofdagi savdo shoxobchalarining videokuzatuv kameralari zudlik bilan olinadi va Face-ID dasturiy ta'minoti orqali IIV bazasidagi shaxslar bilan solishtiriladi.

• **Mobil tarmoq tahlili (Billing):** Jinoyat vaqti va joyida uyali aloqa tayanch stansiyalarida (vyshkalarda) qayd etilgan abonent raqamlarining barchasi olinib, ularning harakat marshrutlari tahlil qilinadi. Ko'pincha jinoyatchilar o'zaro aloqa qilish uchun oldindan ochilgan "bir martalik" raqamlardan foydalanishsa-da, ularning harakatlanish traektoriyasi va haqiqiy raqami bilan mos kelib qolish nuqtalari orqali fosh etish mumkin bo'ladi.

HUQUQNI QO'LLASH AMALIYOTIDAGI MUAMMOLAR

Keng ko'lamli islohotlarga qaramay, amaliyotda bosqinchilik jinoyatlarini fosh etish jarayonida muayyan tizimli qiyinchiliklar mavjud:

1. **Hududlarning kuzatuv vositalari bilan teng ta'minlanmaganligi:** Yirik shaharlar va markaziy ko'chalarda "Xavfsiz shahar" tizimi mukammal ishlasa-da, chekka mahallalar, dala hovlilar yoxud kimsasiz xiyobonlarda (aynan bosqinchilik ko'p sodir bo'ladigan hududlarda) videokuzatuv qamrovi deyarli yo'q.

2. **Qurollar aylanishi ustidan nazoratning zaifligi:** Bosqinchilikda foydalaniladigan pnevmatik to'pponchalar, turli xil xanjar va armaturalar erkin savdoda mavjud. Ularni sotib olayotgan shaxslarning hisobi yuritilmasligi qurolni egasiga bog'lashni (identifikatsiya qilishni) qiyinlashtiradi.

3. **Tezkor ma'lumot almashinuvidagi sun'iy byurokratiya:** Qochib ketgan jinoyatchini qidirishda daqiqalar rol o'ynaydi. Ammo tezkor xodim uyali aloqa kompaniyasidan shoshilinch billing ma'lumotini yoki bankdan pul o'tkazmasi haqidagi axborotni olishi uchun sud sanksiyasi va rasmiy yozishmalar talab etiladi, bu esa o'z navbatida, "issiq iz"ning sovushiga olib keladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'tkazilgan tahlillar natijasiga ko'ra shunday xulosaga kelish mumkinki, bosqinchilik jinoyatlari shafqatsizligi bilan jamiyat xavfsizligiga bevosita taxdid soladi. Ushbu jinoyatlarni fosh etish tergovchidan yuqori professionalizm, tezkor xodimdan esa tezlik va innovatsion texnologiyalardan mohirona foydalanishni talab qiladi. Mavjud kamchiliklarni bartaraf etish va tergov harakatlarini takomillashtirish maqsadida quyidagi amaliy takliflar ilgari suriladi:

Birinchidan, O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi va IIV o'rtasida integratsiyalashgan yagona "Tezkor tibbiy hisobot" elektron bazasini yaratish. Bosqinchilik paytida nafaqat jabrlanuvchi, balki jinoyatchining o'zi ham jarohat olishi (shisha sinishi, pichoq tortib olinishi natijasida kesilishi) ko'p uchraydi. Ushbu baza orqali shifoxona va dorixonalariga shubhali tan jarohatlari (qon yo'qotish, kesilgan jarohatlar) bilan murojaat qilgan shaxslar haqidagi ma'lumot avtomat tarzda IIV navbatchilik qismiga yetib kelishi ta'minlanishi lozim.

Ikkinchidan, shaxsni tanib olish (JPK 125-moddasi) tergov harakatiga VR (Virtual Reality - Virtual reallik) texnologiyalarini joriy etish. Jabrlanuvchi bosqinchini haqiqiy hayotda yuzma-yuz ko'rib tanishi uning ruhiyatiga yana zarba

berishi mumkin. Shu sababli, maxsus dastur orqali jinoyatchilarning biometrik modellarini 3D shaklida ekranga chiqarish va xavfsiz sharoitda tanib olish amaliyotini qonuniylashtirish maqsadga muvofiq.

Uchinchidan, tezkor-qidiruv faoliyatining samaradorligini oshirish maqsadida O'zbekiston Respublikasining JPK hamda "Tezkor-qidiruv faoliyati to'g'risida"gi Qonuniga "Kechiktirib bo'lmaydigan holatlarda o'ta og'ir jinoyatlar (shu jumladan bosqinchilik) bo'yicha sud sanksiyasiz uyali aloqa abonentlarining geolokatsiyasini real vaqt rejimida (online) olish, keyinchalik 24 soat ichida sudni xabardor qilish" tartibini kiritish zarur. Bu jinoyatchining shahardan chiqib ketmasidan oldin qamoqqa olinishini kafolatlaydi.

To'rtinchidan, fuqarolarning o'zini o'zi himoya qilish vasitalari (masalan, ko'zdan yosh oqizuvchi gazli ballonchalar, shaxsiy signallizatsiya trekerlari) aylanmasini qonun doirasida tartibga solish va ulardan foydalanish madaniyatini oshirish. Bu potensial jabrlanuvchilarga birinchi soniyalarda hujumni qaytarish va jinoyatchining voqea joyida iz qoldirishiga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, bosqinchilik jinoyatlarini barvaqt fosh etish nafaqat jazo muqarrarligini ta'minlash, balki jamiyatdagi ijtimoiy osoyishtalikni tiklash va davlat institutlariga bo'lgan ishonchni mustahkamlashning eng asosiy vositasidir.

REFERENCES:

1. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi. [Elektron resurs] // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 22.09.1994 y., tasdiqlangan. – URL: <https://lex.uz/docs/111453>.
2. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat-protsessual kodeksi. [Elektron resurs] // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. – URL: <https://lex.uz/docs/111460>.
3. Rustamboyev M.H. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat huquqi. Maxsus qism. Darslik. – Toshkent: "Yuridik adabiyotlar publish", 2018. – 480 b.

4. Mirazov D.M. Kriminalistika: Darslik. – Toshkent: O‘zR IIV Akademiyasi, 2021. – 512 b.
5. O‘zbekiston Respublikasining "Tezkor-qidiruv faoliyati to‘g‘risida"gi Qonuni. 25.12.2012-y., O‘RQ-344-son. [Elektron resurs] // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. – URL: <https://lex.uz>.
6. O‘zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumi qarori "O‘zgalar mulkini o‘g‘rilik, talonchilik va bosqinchilik bilan talon-toroj qilish jinoyat ishlari bo‘yicha sud amaliyoti to‘g‘risida", 02.09.1999 y. № 19 // Oliy sud axborotnomasi.
7. Tojiyev A.A. Tergovga qadar tekshiruv va dastlabki tergovni tashkil etish va o‘tkazish taktikasi. – Monografiya. – Toshkent: IIV Akademiyasi, 2022. – 180 b.
8. Pulatov Yu.S. Mulkiy jinoyatlarni tergov qilishning o‘ziga xos xususiyatlari va zamonaviy tahdidlar. Ilmiy-amaliy qo‘llanma. – Toshkent: Huquq, 2020. – 145 b.

